

ФРАЗЕОЛОГИЧНИТЕ ЕДИНИЦИ, ВКЛЮЧВАЩИ В СВОЯ СЪСТАВ СОМАТИЗМА ГЛАВА В БЪЛГАРСКИЯ И В ЯПОНСКИЯ ЕЗИК

Катя Маринова

PHRASEOLOGICAL UNITS WHICH INCLUDE THE „HEAD“ SOMATISM IN BULGARIAN AND IN JAPANESE

Katya Marinova

Abstract: Depending on the degree of interlinguistic equivalence, the phraseological units with Bulgarian somatism **head** and Japanese somatism 頭 (*atama, kashira; zu, tou*) can be divided into: complete (absolute) phraseological equivalents, incomplete (partitive) phraseological equivalents, relative phraseological equivalents, phraseological analogs and formal phraseological equivalents. In view of the fact that the Bulgarian and Japanese languages belong to different language families, complete (absolute) phraseological equivalents can be found very rarely, but we can detect a lot of partitive and relative phraseological equivalents, as well as many formal phraseological equivalents. Since Bulgarian phraseological units with **head** exceed Japanese phraseological units in number, we detect more phraseological analogues in Bulgarian phraseological units.

Key words: phraseological units, somatisms, interlinguistic equivalence, phraseological equivalents

Фразеологичните единици, които съдържат в своя състав соматизма **глава** в българския език, са най-многобройни. Регистрирахме 337 соматични фразеологични единици (СФЕ) в българския език и 85 СФЕ в японския. В японския език за **глава** се използва 頭 (*atama, kashira; zu, tou*), като първите две са кунните (японските) четения, а останалите – онните (квазикитайските). При отчитането на степените на еквивалентност не се взема предвид словоредът, тъй като за разлика от българския език, където основната структура на простото изречение е подлог – сказуемо – допълнение, SVO (Аз ям хляб.), то в

японския тя е подлог – допълнение – сказуемо, SOV (私はパンを食べる。(Watashi *ha pan wo taberu*.). Освен това сказуемото в японския език е винаги в края на изречението.

В настоящата работа се придържахме към класификацията на С. Влахов и С. Флорин относно видовете еквиваленти. Въз основа на степента на междуезикова еквивалентност те ги разделят на: пълни (абсолютни) фразеологични еквиваленти, непълни (частични) фразеологични еквиваленти, относителни фразеологични еквиваленти, фразеологични аналози и индивидуални еквиваленти. Тъй като ние се интересуваме от системната, а не от преводаческата еквивалентност, няма да вземаме предвид индивидуалните еквиваленти, които са плод на преводаческо решение. Към останалите видове еквиваленти ще добавим още едни – формални фразеологични еквиваленти. Пълните (абсолютните) фразеологични еквиваленти извън контекста притежават еднакви конотативни и денотативни значения – имат единно смислово съдържание, стилистична и емоционално-експресивна окраска, приблизително еднакъв компонентен състав, редица еднакви лексико-граматични показатели като съчетаемост, принадлежност към една граматическа категория и много др. Особено важно е да не съдържат елементи от националния колорит. Най-често към тази група спадат заимстваните фразеологични единици (ФЕ), които се срещат в много езици, предимно с латински и древногръцки произход. Непълните (частичните) фразеологични еквиваленти са пълен еквивалент към многозначна ФЕ, но не във всичките ѝ значения. Относителните фразеологични еквиваленти се отличават от пълните по някакъв показател – имат синонимни компоненти или формата им е леко изменена, отнасят се към друга граматическа категория или пък имат различен синтактичен строеж. Във всички останали отношения са пълноценни съответствия. Това са преобладаващата част от тези ФЕ, които не притежават местен колорит и могат да се преведат с ФЕ на български език. Когато при превод на образни ФЕ аналозите са сходни, говорим за относителни фразеологични еквиваленти, а когато нямат нищо общо помежду си като образи – за фразеологични аналози. Съществуват и група ФЕ, които въпреки че имат еднакъв компонентен състав и синтактичен строеж, т.е. те са еквиваленти по изказ, обозначават различни неща, т.е. не са еквиваленти по съдържание. Тях ние наричаме „формални еквиваленти”.

В настоящата работа като еквиваленти ще разглеждаме само случаите, при които съответните ФЕ съдържат соматизъм и единствено тези СФЕ, които са регистрирани в ексцерпиранияте източници, посочени в Библиографията.

Пълни фразеологични еквиваленти наблюдаваме само в 3 случая, което се дължи на принадлежността на двата езика към различни езикови семейства.

На 8 японски СФЕ съответстват 9 непълни фразеологични еквивалента в българския език поради несъвпадане на броя на значенията на СФЕ.

Леката промяна във формата, но основаването на еднакъв образ е причина за 6 относителни фразеологични еквивалента в японския език и 7 в българския.

Фразеологичните аналози на японските СФЕ с **глава** са 5, на българските – 18. Приведени са само тези СФЕ, които могат да се предадат със СФЕ. Тъй като СФЕ с **глава** в българския език са много повече от японските, при тях наблюдаваме и повече фразеологични аналози.

СФЕ, които са еквиваленти по изказ, но не и по съдържание (формални фразеологични еквиваленти) са 7.

В таблица 1 са представени видовете еквиваленти при СФЕ с **глава** и **頭** (*atama, kashira*):

Табл. 1

Пълни (абсолютни) еквиваленти	
Български език	Японски език
<i>Дебела (корава, твърда) ми е главата</i> – Не се вълнувам в съветите на другите; неразбран и упорит съм.	<i>頭が固い (堅い) (atama (kashira) ga katai)</i> – „главата ми е твърда” – Упорит съм, не искам да променя своето тълкуване, разбирания; несговорчив съм.
<i>Сече ми главата</i> – Умен съм, бързо и лесно схващам, разбирам.	<i>頭が切れる (atama ga kireru)</i> – „главата ми реже, сече” – Умен съм и бързо реагирам, съобразявам, вземам мерки.
<i>Качва ми се/качи ми се кръвта в главата</i> – Силно се развълнувам, обикн. от гняв	<i>頭に血が上る (atama ni chi ga noboru)</i> – „кръвта ми се качва в главата” – Излизам извън себе си от някаква емоция.

Непълни (частични) еквиваленти	
Български език	Японски език
Натезава ми (тегне ми, тежи ми) главата – Не се чувствам добре, не съм бодр.	頭が重い (atama (kashira) ga omoi) – „главата ми е тежка” – 1. Чувствам главата си тежка, чувствам се зле; 2. Тежко ми е от притеснение.; 3. Главата ми тежи и не мога да уравновеся цялото си тяло. 頭が重たい (atama ga omotai) – „главата ми тежи” – 1. Усещам, че главата ми работи мудно, с неясен ум съм. Лошо ми е.; 2. Главата ми тежи и не мога да пазя равновесие.
Държа главата си високо – 1. Горд съм, имам достойнство; 2. Отнасям се високомерно, надменно.	頭が高い (zu ga takai) – „главата ми е висока” – Нескромнен, нсуважителен, високомерен съм.
Улавям се/уловя се (хващам се/хвана се) за главата – 1. Изпадам в силна тревога или недоумение, защото не зная как да се справя с нещо неприятно, нещо, свързано със затруднения.; 2. Смайвам се, слисвам се от нещо, което не съм очаквал.	頭を抱える (atama wo kakaeru) – „държа си главата в ръце” – Измъчвам се, че след дълги размисли никакви добри решения не ми изплуват в главата.
Навеждам/наведа глава – 1. Угрижвам се, отчайвам се, обезсърчавам се или се засрамвам.; 2. <i>Самост. или пред някого, пред нещо.</i> Ставам или съм покорен, смирен; смирявам се, подчинявам се. Преклоням/преклона (свеждам/сведа, скланям/склоня) глава самост. или пред някого, пред нещо – Ставам или съм покорен, смирен; смирявам се, подчинявам се.	頭を下げる (下げる) (atama wo sageru (saguru)) – „навеждам, свежда глава” – 1. Извинявам се, изказвам благодарност; 2. Показвам подчинение, уважение пред способностите на събеседника.
Вбивам си/вбия си в главата нещо – Втъппявам си нещо; запомням нещо. Влиза ми/влезе ми в главата – 1. Схващам и запаметявам това, което изучавам или слушам.; 2. Непрестанно започвам да мисля за някого или за нещо или си втъппявам нещо.	頭に入れる (atama ni ireru) – „пъхам си в главата” – Запомням.
Бия си главата – 1. Мъча се да разбера, да проумея нещо.; 2. Съжалявам много за нещо, случило се по моя вина; горчиво се кая, разкайвам се за нещо.	頭をたたく (atama wo tataku) – „(потупвам по) бия главата” – 1. Жест, когато се карам сам да проумея нещо.; 2. Жест, за да обърна вниманието на някого към нещо, да накарам някого бързо да се замисли за нещо, да накарам някого внезапно да промени начина си на мислене.

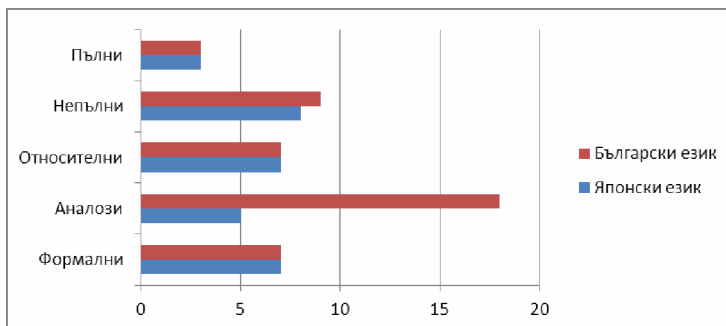
Завирам/завра (навирам/навра) глава в нещо – 1. Заемам се усърдно с нещо, увлечено се занимавам с нещо.; 2. Проявявам неоправдан интерес към нещо, меся се там, където не трябва и не ми е работа.	頭を突っ込む (atama wo tsukkomu) – „тъхам, завирам глава някъде” – Присъединявам се към работа, компания, група. Имам отношение с нещо.
Относителни фразеологични еквиваленти	
Български език	Японски език
Имам дебела (корива, твърда) глава – Не се вслушвам в съветите на другите; неразбран и упорит съм.	頭が固い (堅い) (atama (kashira) ga katai) – „главата ми е твърда” – Упорит съм, не искам да променя своето тълкуване, разбирания; несговорчив съм.
Сече ми мозъка – Умен съм, лесно и бързо схващам, разбирам. Главата ми реже (сече) като бръснач – Много съм умен и съобразителен; имам остър, пъргав ум.	頭が切れる (atama ga kireru) – „главата ми реже, сече” – Умен съм и бързо реагирам, съобразявам, вземам мерки.
От глава<та> до крака<та> , От глава[та] до пети[те] 1 – 1. Изцяло; 2. В съчет. с изглеждам (разглеждам) . От горе до долу и обикн. проникателно изпитателно (изглеждам);	頭<の天辺>から足の爪先まで (atama <no teppen> kara ashi no tsumasaki made) – „от <върха на> главата до ноктите на краката” – От темето на главата до върха на пръстите на краката. Цялото тяло. От – до. Напълно, изцяло.
Цепи ме (цепи ми се, пръска ми се, пука ми се) главата – Почувствам изведнъж силно главоболие	頭が割れるように痛い (atama ga wareru you ni itai) – „главата ме боли, сякаш ще се пръсне, сцени” – Главата ме боли, сякаш ще се разцепи. За много силна болка в главата.
Бия (удрям/ударя) в главата – Обикн. за спиртно пиене – Причинявам замайване, главоболие; зашеметявам.	アルコールが頭に来る (aruko-ru ga atama ni kuru) – „алкохолът идва в главата ми” – 1. Количеството изпит алкохол ми се отразява в главата. Опиянявам се, възбуждам се от алкохола; 2. Става ми неприятно, гадно от алкохол.
Блъска ме (цепи ме, цепи ми се) главата – Изпитвам силно главоболие.	頭が痛い (kashira ga itai) – „главата ме боли” – Главата ме боли, изпитвам болка в главата, главата ще се пръсне от болка, имам главоболие.
Фразеологични аналози	
Български език	Японски език
Имам глава <на раменете си> – Много съм умен. Мозъкът ми играка – Много съм умен и съобразителен; имам остър, пъргав ум.	頭がいい (atama ga ii) – „главата ми е добра” – Умът ми е ясен, бързо схващам, мога да помня; умен, способен.

<p>Без мозък съм – Глупав съм. Лек съм в главата – Глупав съм. Не ми сече (не ми стига) главата (мозъкът) пренебр. – Трудно схващам, разбирам, мъчно възприемам. Нямам глава <на раменете си> – Глупав съм. Нямам мозък в главата си пренебр. – Глупав съм.</p>	<p>頭が悪い (atama ga warui) – „главата ми е лоша” – Умът ми е неясен. Бавно схващам, не мога да помня, глупав, безмозъчен съм.</p>
<p>Качва ми се/качи ми се (нахлува ми/нахлуе ми) кръвата в главата – Силно се развълнувам, обикн. от гняв.</p>	<p>頭に来る (atama ni kuru) – „идва ми в (до) главата” – Силно съм раздразнен, кипвам от мои или чужди действия и думи.</p>
<p>Поставям/поставя (слагам/сложва, турям/туря, турвам/турна) на малкия си пръст някого – Превъзхождам някого по способности, знания, култура или по постижения.</p>	<p>一頭地を出だす(抜く) (itouchi wo idasu (niku)) – „протягам (изваждам) една глава нагоре, отгоре” – Превъзхождам другите, изпъквам. (идва от това, че стърча една глава над другите хора). 頭角を現す (見す) (toukaku wo arawasu) – „показвам си рогата на главата” – Изпъквам много над другите със своята образованост, талант.</p>
<p>Полагам/положа главата си за нещо книж. – Загивам в бой или в борба за осъществяване на някакъв идеал; жертвам живота си.</p>	<p>身を殺す (mi wo korosu) – „убивам тялото” – Принасям се в жертва, за да запазя нещо важно.</p>
<p>Дохождат ми/дойдат ми триста ума <в главата> – Хрумват ми най-различни предположения, мисли, обикн. във връзка с нещо неизвестно, което ме тревожи и плаши.</p>	<p>肝を砕く (kimo wo kudaku) – „разбивам (права) черния дроб на парчета” – Мислите ми са объркани, мисля за най-различни неща.</p>
<p>Излиза ми/излезе ми (изпарява ми се/изпари ми се, изскача ми/изскочи ми изфирясва ми/ изфиряса ми, изхвърква ми/изхвъркна ми, изшуква ми/изшукне ми, шуква ми/шукне ми) от главата – Забравям нещо, не мога да си го спомня.</p>	<p>尻から抜ける (shiri kara nukeru) – „излиза, изплъзва се от дупето ми” – Веднага забравям това, което съм видял, чул.</p>
<p>Единия за крака<та>, та другия в глава<та> пренебр. (СФР – неodobr.) – За хора с еднакви, с едни и същи недостатъци.</p>	<p>団栗の背比べ (donguri no se kurabe) – „сравняване с гърба на жълъд” – Всички са в еднаква степен равни, никой не превъзхожда другите.</p>
<p>Хвани (улови) едного за краката, та удрий другия по главата пренебр. – вж. Единия за крака<та>, та другия в глава<та> пренебр.</p>	
<p>Не ми сече главата пренебр. – Трудно схващам, разбирам, мъчно възприемам.</p>	<p>血の巡りが悪い (chi no meguri ga warui) – „циркулирането на кръвта (кръвообращението) ми е лошо” – Бавно съобразявам, не разбирам на момента какво ми казва събеседникът.</p>

Главата ми не го побира/побере (главата ми не може да го побере) – Не проумявам нещо, недоумявам от нещо, струва ми се невероятно (обикновено за много лошо, което ме изненадва).	腑に落ちない (<i>fu ni ochinai</i>) – „не пада във вътрешностите“ – (腑 (<i>fu</i>) се използва за вътрешности, сърце, за мястото, където се намира душата). Не разбирам, не проумявам нещо, колкото и да го мисля.
Боля си главата с (над) нещо – Полагам усилия да направя нещо.	小骨を折る (<i>ko-bone wo oru</i>) – „чупя малки кости“ – Полагам някакви усилия да направя нещо.
Въртя се (ходя) като муха без глава – Мотая се, лутам се и не съумявам да почна да върша нещо сериозно, смислено или не зная какво трябва да върша; суетя се.	あぶが目が抜けたようだ (<i>abu ga me ga nuketa you da</i>) – „като конска муха с извадени очи“ – Въртя се насам-натам, мотая се, суетя се.
Формални фразеологични еквиваленти	
Български език	Японски език
Разбира ми главата от нещо обикн. във 2 и 3 л. обикн. с ирон. интонация – Не съм запознат с нещо (с някаква работа, дейност и под.), не мога да се ориентирам правилно в нещо, да преценя нещо.	頭で理解する (<i>atama de rikai suru</i>) – „разбирам с главата си“ – Групирам нещата разумно, логично, логично ги анализирам и разбирам, разсъждавам и проумявам.
Дохожда ми/дойде ми (идва ми) до (на) главата обикн. в св. вид – Случва ми се, сполетява ме (за нещо неприятно, лошо, някаква беда, нещастие). Дохожда ми/дойде ми в главата нещо – Хрумва ми нещо, помислям си нещо, съобразявам нещо.	頭に来る (<i>atama ni kuru</i>) – „идва ми в (до) главата“ – Силно съм раздразнен, кипвам от мои или чужди действия и думи.
Изправя ми се/изправи ми се (наежва ми се/наежи ми се, настръхва ми/настръхне ми, щръква ми /щръкне ми) косата и изправят ми се (настръхват ми/настръхнат ми, щръкват ми/щръкнат ми) косите – Изпадам в ужас, обзема ме силен страх.	頭の髪 (毛) が立つ (上がる) (<i>kashira no kami (ke) ga tatsu (agaru)</i>) – „косата (космите) на главата ми се изправят“ – Косата ми се изправя от възмущение, срам.
Вдигам/вдигна (вирвам/вирна, навирвам (навирям/навиря), надигам/надигна) глава самост. или срещу, против нещо – 1. Проявявам неподчинение, непокорство, ставам непокорен; възбунтувам се, въставам.; 2. Ставам надменен, надут, възгордявам се, надувам се.	頭を上げる (<i>atama wo ageru</i>) – Развивам дейност в обществото, името ми се появява в обществото. Проявявам способностите си над другите. 頭をもたげる (<i>atama (kashira) wo motageru</i>) – „вдигам глава“ – 1. Чувства или нещо, което е било потискано или скрито, се показват навън.; 2. Получавам сила, показвам истинската си сила над другите.
Боля си главата с (над) нещо – Полагам усилия да направя нещо.	頭を痛める (<i>atama wo itameru</i>) – „боля си главата“ – Измъчвам се какво да правя, защото има нещо, което не става така, както трябва.

<i>Повдигам/повдигна глава</i> самост. или срещу, против нещо – Проявявам неподчинение, непокорство, ставам непокорен; възбунтувам се, въставам.	<i>頭を持ち上げる (atama wo mochiageru)</i> – „повдигам глава” – 1. Появявам се, показвам се наяве, излизам извън тълпата, разпространявам се; 2. Поправям някакво положение, което е на път да се разруши.
--	--

Представено графично, изглежда по следния начин:

Фиг. 1

Както се вижда от фиг. 1, най-многобройни са фразеологичните аналози в българския език, съдържащи в състава си **глава**, следват непълните фразеологични еквиваленти. Интересното в случая е, че наблюдаваме еднакъв брой относителни и формални фразеологични еквиваленти.

От горните примери в Табл. 1 става ясно, че сходство в двата езика намираме в начина, по който се отразяват невъзприемчивостта, процесите, които протичат при гняв, опиянение, главоболие. Докато в българския език повдигането на главата е свързано с негативни прояви (неподчинение, високомерие), то в японския език те са положителни (появявам се, проявявам се). За разлика от японския език, където космите на главата (косата) се изправят от вълнение или срам, то в българския език това явление е свързано със страха. Другата особеност е свързана с по-голямото конкретизиране, което е характерно за японските ФЕ, напр.

頭の髪 (毛) が立つ (上がる (*kashira no kami (ke) ga tatsu (agaru)*) – „косата (космите) на главата ми се изправят”.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. **Ничева, Спасова, Чолакова 1974:** К. Ничева, С. Спасова-Михайлова, Кр. Чолакова. Фразеологичен речник на българския език. Т. 1. София: БАН, 1974. // **K. Nicheva, S. Spasova-Mihaylova, Kr. Cholakova.** Frazeologichen rechnik na bulgarskiya ezik. T. 1. Sofia: BAN, 1974.

2. **Ничева, Спасова, Чолакова 1975:** К. Ничева, С. Спасова-Михайлова, Кр. Чолакова. Фразеологичен речник на българския език. Т. 2. София: БАН, 1975. // **K. Nicheva, S. Spasova-Mihaylova, Kr. Cholakova.** Frazeologichen rechnik na bulgarskiya ezik. T. 2. Sofia: BAN, 1975.

3. **Анкова-Ничева 1997:** Кети Анкова-Ничева. Нов фразеологичен речник на българския език. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 1997. // **Keti Ankova-Nicheva.** Nov frazeologichen rechnik na bulgarskiya ezik. Sofia: Univ. izd. „Sv. Kliment Ohridski“, 1997.

4. **Вътов 1998:** Върбан Вътов. Малък фразеологичен речник на българския език. В. Търново, 1998. // **Varban Vatov.** Malak frazeologichen rechnik na bulgarskiya ezik. V. Tarnovo, 1998.

5. **Нанова 2005:** Ани Нанова. Фразеологичен синонимен речник на българския език. София, 2005. // **Ani Nanova.** Frazeologichen sinonimen rechnik na bulgarskiya ezik. Sofia, 2005.

6. 井上監修 1992: 井上・宗雄監修. 例解慣用句辞典—言いたい内容から逆引きできる. 創拓社、1992.

7. 白石 1995: 白石・大二編. 国語慣用句大辞典. 東京堂出版、10 版、1995.

8. ダイソーミニ辞典編集部 2004: ダイソーミニ辞典編集部. 即解・必携慣用句辞典. ダイソーミニ辞典シリーズ 24、2004.

9. 米川、大谷 2005: 米川・明彦、大谷・伊都子. 日本語慣用句辞典. 東京堂出版、2005.

10. 学研辞典編集部 2010: 学研辞典編集部. 用例でわかる慣用句辞典. 学研教育出版、2 版、2010.

11. 三省堂編修所 2010: 三省堂編修所. 故事ことわざ・慣用句辞典. 三省堂、2 版、2010.

12. **Иванов, Радев 1996:** Б. Иванов, К. Радев. Японска граматика. София, 1996. // **B. Ivanov, K. Radev.** Yaponska gramatika. Sofia, 1996.

13. **Влахов, Флорин 1980:** Сергей Влахов, Сидер Флорин. Непереводимое в переводе. Москва, 1980. // **Sergei Vlahov, Sider Florin.** Neperevodimoe v perevode. Moskva, 1980.